

Відгук офіційного опонента

доктора економічних наук, професора кафедри економіки
Університету Григорія Сковороди в Переяславі

Мармуль Лариси Олександрівни

на дисертаційну роботу аспірантки кафедри менеджменту імені професора Л.І. Михайлової Коренівської Людмили Вікторівни на тему «Стратегічне управління ефективністю виробництва та реалізації продукції коноплярства», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 07-Управління та адміністрування за спеціальністю 073 - «Менеджмент»

1. Актуальність теми дослідження. Коноплярство як основа селекції, виробництва, переробки та реалізації конопель мала величезне поширення в Україні. Проте воно було практично ліквідоване у кінці ХХ ст. через упереджене ставлення як до джерела виробництва наркотичних речовин. Її відродження почалося вже в ХХІ ст. через нове прочитання конкурентних переваг, можливості використання рослини в результаті впровадження інновацій, набуття нових функцій. Це вимагає організації стратегічного і тактичного управління його розвитком на нових теоретичних та методологічних засадах. На нашу думку, це використання у розробці її алгоритмів наукового потенціалу, фундаментальних розробок, практичного досвіду науково-дослідних установ НААН України та підприємств на Сумщині як національного центру поширення коноплярства. Враховуючи стрімке зростання попиту на конопляну сировину і продукції з неї, тема дисертаційного дослідження є своєчасною та актуальною.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукові дослідження дисертаційної роботи виконувалися відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Сумського національного аграрного університету в рамках теми «Розвиток менеджменту в умовах міжнародних інтеграційних процесів» 2019-2023 (номер держреєстрації 0119U001336), у рамках якої автором, досліджено основні тенденції розвитку стратегічного управління ефективністю виробництва та переробки продукції коноплярства та окреслено орієнтири управління галуззю.

3. Наукова новизна одержаних результатів полягає в поглибленні існуючих теоретичних, методичних та прикладних дослідженнях питань стратегічного управління ефективністю виробництва та реалізації продукції коноплярства. Так, було запропоновано системну концепцію стратегічного управління галуззю коноплярства в сфері сталого розвитку сільських територій, засновану на створенні нового ринкового простору (блакитного океану), де в якості складових автором пропонується розглядати новацію цінності, фокус стратегії з конкурентів на альтернативи, інноваційну цінність для покупця, кількість неклієнтів, а ключовим критерієм розвитку вважати зниження витрат, пов'язаних з підтримкою конкурентоздатності підприємств галузі.

Набула удосконалення концептуальна модель забезпечення стратегічного управління ефективністю виробництва та реалізації продукції коноплярства, яка передбачає поетапний взаємозв'язок різних рівнів організацій з різними рівнями команди, що дозволить активізувати процеси ефективної діяльності галузі.

Виокремлені організаційно-економічні підходи до активізації підприємницької ініціативи шляхом реалізації проекту створення агротуристичного кластеру промислових конопель з метою розвитку мережі агротуризму з впровадженням традиційних та інноваційних технологій.

Було систематизовано концепцію інтегрування вітчизняного ринку на світовий ринок технічних конопель, що базується на постійно зростаючій потребі суспільства в сировині та продукції первинної та поглибленої переробки, складовими якої виступає аналіз імпорту/експорту провідних країн світу, особливості входження в ринки ЄС, Близького Сходу, ринки азійського напрямку та наявністю відповідних служб, сайтів, інформаційних центрів по забезпеченню підтримки експорту.

4. Теоретичне та практичне значення результатів дисертації. На основі фундаментальних та прикладних досліджень, запропоновано генерування та імплементацію стратегій підвищення ефективності

виробництва та реалізації продукції коноплярствана на макро-, мезо- та мікрорівні. Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання теоретико-методичних і практичних розробок та стратегій розвитку у діяльність органів влади різних рівнів: при формуванні стратегії розвитку Інституту луб'яних культур НААН України, Стратегії регіонального розвитку Сумської області та інших регіонів країни. Результати дисертаційного дослідження, висновки та рекомендації, що містяться в роботі, схвалені та використовуються в практичній діяльності, про що свідчать довідки: Інституту луб'яних культур НААН України; ТОВ «Десналенд»; ТОВ «Лінен оф Десна». Окрім того, окремі положення використовуються в навчальному процесі ВСП «Глухівський агротехнічний фаховий коледж Сумського НАУ» при вивченні дисциплін Менеджмент», «Основи менеджменту та маркетингу» та у курсових роботах здобувачів освіти спеціальності 073 Менеджмент, 073 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок (бакалаври), 123 Комп'ютерна інженерія галузей знань 07 Управління та адміністрування, 12 Інформаційні технології.

5. Повнота викладення матеріалу дисертації у наукових публікаціях.

Основні наукові положення та результати досліджень за темою дисертації опубліковано в 18-ти наукових працях, серед яких: 3 статті у фахових наукових виданнях України; 1 стаття опублікована у виданні, проіндексованому у базі даних Scopus /Web of Science; 1 стаття в інших виданнях; 13 тез у матеріалах наукових конференцій. Загальний обсяг публікацій – 5,53 друк. арк.

Перелік публікацій:

Статті, опубліковані у виданнях, проіндексованих у базах даних Scopus /Web of Science:

1. Liubov Mykhailova, Andrii Mykhailov, Liudmyla Korenivska, Lyudmyla Khromushyna and Marharyta Chuprina (2021). Formation of strategic management of hemp cultivation in a developing country: A case of Ukraine. *Problems and*

Perspectives in Management, 19(2), 1-13. (Scopus) DOI: [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.19\(2\).2021.01](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.19(2).2021.01)

Статті у наукових фахових виданнях:

2. Михайлова Л. І., Коренівська Л. В. Еволюційні засади розвитку виробництва продукції коноплярства в Україні. *Економіка АПК*. 2019. № 9. С.30-39. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201909030>

3. Михайлова Л.І., Коренівська Л.В. Оцінка економічного потенціалу виробництва продукції коноплярства в Україні. *Економіка АПК*. 2020. № 1. С.33-46. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202001033>

4. Михайлов А.М., Коренівська Л.В., Рачицька Є.В. Стратегічне управління розвитком галузі коноплярства. *Економіка АПК*. 2021. № 6. С.42-53. DOI:<http://www.eapk.org.ua/contents/2021/06/42>

Статті у іноземних виданнях:

5. Коренівська Л.В. Prospects for increasing the economic potential of hemp production in Ukraine. *Modern Technology and Innovative Technologie*. 2019. № 10. С.24-33. DOI: <https://doi.org/10.30890/2567-5273.2019-10-02-025>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Коренівська Л.В. Стан виробництва продукції коноплярства в Україні. *Проблеми і перспективи інноваційного розвитку аграрного сектора економіки в умовах інтеграційних процесів*: Матеріали III Міжнародної наук.-практ. Конф., 25 жовтня 2018 р. / Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. Харків: «Діса плюс», 2018. С. 269-272.

7. Коренівська Л.В. Стан та перспективи виробництва продукції коноплярства в Україні в контексті євроінтеграції. *Національний менеджмент в умовах інтеграційних та глобалізаційних викликів*: монографія. / за наук.ред. д.е.н., проф. Л.І. Михайлової. – Суми: ФОП Литовченко Є.Б., 2019. С. 72-84.

8. Коренівська Л.В. Проблеми ефективного розвитку галузі коноплярства. *Стратегія розвитку агропромислового комплексу в умовах інтеграційних процесів*: Матеріали IX Міжнародної науково-практичної

молодіжної інтернет-конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ, 24 листопада 2018 року / редкол.: Ю.О.Лупенко та ін. К.: ННЦ «ІАЕ», 2018. С. 93-97.

9. Коренівська Л.В. Ліцензування – перший крок до вирощування технічних конопель. *Сталий розвиток сільського господарства: глобальні зміни та національні особливості досягнення*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 29-29 травня 2019 р. / Білоцерківський нац. аграр. ун- т. Біла Церква, 2019. С.139-142.

10. Михайлова Л.І., Коренівська Л.В. Перспективні форми господарювання на ринку виробництва продукції коноплярства: Матеріали Сімнадцятого Конгресу вчених економістів-аграрників та Міжнародної науково-практичної конференції присвячені перспективним формам організації господарської діяльності на селі, 30 травня 2019 р. / Київ: Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», 2019. С. 145-150.

11. Михайлова Л.І., Коренівська Л.В. Галузь коноплярства в системі інноваційного розвитку аграрної сфери. *Проблеми і перспективи інноваційного розвитку аграрного сектора економіки в умовах інтеграційних процесів*: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 90-річчю екон. освіти в ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, 3-4 жовтня 2019 р. У 2 ч. Ч. 1/Харк. нац. аграр. ун- т ім. В.В. Докучаєва. Харків: ХНАУ, 2019. С. 145-150.

12. Коренівська Л.В., Бесараб Д.О., Воєвода Є.І. До питання комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності в галузі коноплярства в умовах реалізації євроінтеграційних прагнень України. *Тренди розвитку фінансового сектору національної економіки: правовий, обліково-аналітичний, організаційно-економічний та фінансовий аспекти*: матеріали науково-практичної конференції, 27 листопада 2019 року . Київ, 2019. С. 116-120.

13. Коренівська Л.В., Дейниченко К.В., Харченко Ю.В. Світовий досвід розвитку коноплярства. *Сучасний рух науки*: тези доп. ІХ міжнародної

науково-практичної інтернет-конференції, 2-3 грудня 2019 року. Дніпро, 2019. Т.2. С. 91-94.

14. Михайлова Л.І., Коренівська Л.В. Державне регулювання розвитку галузі коноплярства в контексті кон'юнктури світового ринку. *Проблеми ефективного управління державою*: матеріали міжнародної наукової конф., листопада 2020 р. Тбілісі, 2020. С. 57-58.

15. Коренівська Л.В. Прибутковість виробництва продукції коноплярства на основі кореляційно-регресійного методу. *Управління розвитком соціально-економічних систем*: матеріали четвертої міжнародної науково-практичної конференції, 8 жовтня 2020 року. Харків, 2020. С. 517-520.

16. Коренівська Л.В. Аналіз впливу факторів на розвиток галузі коноплярства на основі методу експертних оцінок. *Наука, освіта, інновації: актуальні проблеми та сучасні аспекти*: перша міжнародна науково-практична конференція, 16-18 грудня 2020 року. Таллінн, Естонія. С. 213-221.

17. Коренівська Л.В., Рачицька Є.В. Основні аспекти стратегічного розвитку галузі коноплярства в Україні. *Теоретичні та методологічні засади забезпечення сталого агровиробництва та соціально-економічного розвитку сільських територій в умовах інноваційної економіки*: Всеукраїнська науково-практична конференція, 20 травня 2021 року. Харків, Україна. С. 18-20.

18. Михайлов А.М., Коренівська Л.В. Стратегія блакитного океану як передумова розвитку галузі коноплярства. *Інновації у коноплярстві 2022 плюс*: VII міжнародна науково-практична конференція, 26-28 серпня 2021 року. Глухів, Україна. С. 32-35.

6. Ступінь обґрунтованості наукових положень.

Наукові положення, висновки і рекомендації, отримані за результатами дослідження, є достатньо обґрунтованими та достовірними. Дисертація характеризується чітким дотриманням структурно-логічної схеми

дослідження, відповідністю наукових результатів та винесених на захист положень наукової новизни, поставленій меті та конкретизованим завданням дослідження.

Дисертанткою використана достатня кількість інформаційних джерел з відкритих баз, нормативно-правової літератури, статистичних та аналітичних матеріалів. Результати дослідження та авторські рекомендації пройшли практичну апробацію, що підтверджується відповідними документами.

Вищезазначене є свідченням достатнього рівня обґрунтованості та достовірності результатів наукового пошуку, висновків та пропозицій.

7. Структура та зміст дисертації, її завершеність та відповідність встановленим вимогам щодо оформлення.

Дисертаційна робота є комплексним дослідженням, присвяченим пошуку вирішення проблеми стратегічне управління ефективністю виробництва та реалізації продукції коноплярства.

Були визначені, що зростаючий попит населення світу на органічну продукцію створює ще один перспективний напрямок у виробництві продукції коноплярства та забезпечує внутрішні та зовнішні ринки збуту. Орієнтація на перспективну нішеву культуру, заснованої на засадах часткової державної підтримки, забезпечить успішний старт для розвитку малих і середніх фермерських господарств багатьох регіонах України. Але сьогодні існує ряд проблем, які заважають зайняти даній культурі гідне місце в структурі агропромислового комплексу України та світового ринку. Основними із них є наступні: - неможливість проведення ефективного аналізу і планування розвитку галузі коноплярства через відсутність статистичних даних в розрізі областей щодо валових зборів волокна, насіння та їх урожайності починаючи з 2012 року. Дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності статистичної інформації.

Середні ціни на продукти коноплярства змінюються не тільки з об'єктивних причин (зміна курсів валют, зміна світових цін), а й на тлі

малого обсягу поставок - кожен індивідуально укладений контракт впливає на середньорічну ціну товару. Ціни імпорту вище експортних, в тому числі — на насіння, так як на експорт йдуть оптові поставки для переробки або посіву, а на імпорт - харчові продукти, фасовані для роздрібної торгівлі.

Найпривабливішим для українських виробників з точки зору логістики і ціни є ринок ЄС, але доступ до нього досить складний, адже продукція повинна відповідати високим європейським стандартам. Необхідно зауважити, що крім обов'язкових вимог в ЄС є ще й добровільні, що стосуються в основному органічних продуктів.

З метою отримання додаткового доходу від виробництва продукції коноплярства виробникам бажано налагодити первинну переробку конопляної сировини. Дослідження свідчать про те, що в основному переробляється насіння технічних конопель, головним чином через зростання попиту на конопляне насіння на харчовому ринку.

Вживання підприємств конопляної галузі у довгостроковій перспективі можливе лише шляхом встановлення динамічного балансу з органами державної, регіональної та місцевої влади, академічним середовищем та громадськістю, що дає змогу вирішувати проблеми зацікавлених у діяльності галузі осіб. А це можливо лише за рахунок розробки та впровадження такої стратегії управління, яка в процесі своєї реалізації буде поєднувати як традиційні інструменти та методи досягнення цілей підприємства, так і сучасні, які вже довели свою ефективність в країнах ЄС.

Новим інноваційним інструментом в системі стратегічного управління виступає смарт-спеціалізація. За допомогою нового підходу в системі стратегічного управління розвиток галузі коноплярства отримає новий вектор розвитку в напрямку створення агротуристичного кластеру промислових конопель. Він забезпечить формування сучасного та актуального простору потенціалу продукції коноплярства, що в свою чергу, призведе до розвитку

сільських територій, створення нових робочих місць, впровадження наукових розробок в сфері використання продуктів промислових конопель.

Аналіз інструментів стратегічного управління надав можливість окреслити основні з них: стратегічне планування, визначення місії, управління відносин із споживачами, залучення працівників, бенчмаркінг та сформувані основні напрямки розвитку стратегічного управління для підприємств конопляної галузі. Координація діяльності щодо реалізації стратегічних завдань між всіма учасниками конопляного бізнесу та створення служби стратегічного планування та маркетингу підвищить рівень ефективності управління підприємства за рахунок розширення інформаційної забезпеченості. Просування продукції коноплярства на ринку та зацікавленість інвесторів забезпечить посилення іміджу.

8. Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Однак, на нашу думку, доречно зауважити, що мають місце певні дискусійні моменти в роботі, а саме:

1. У підрозділі 2.1, досліджуючи сучасний стан виробництва та реалізації продукції коноплярства на міжнародному рівні, одним із напрямів розвитку галузі коноплярства автор визначає фінансову допомогу урядом США, що підтримує відновлення ринку та призведе до стабільного зростання дрібних гравців на ринку. Проте необхідно було б проаналізувати, як цей тип розвитку може бути використаний у сучасних українських реаліях.

2. У п. 2.3 дисертаційної роботи варто було детальніше розглянути можливості та переваги виходу підприємств галузі коноплярства на ринки азійського напрямку.

3. У дисертаційній роботі на основі аналітичних досліджень, експертних думок та дослідження наукового підґрунтя було доведено малоефективність існуючих стратегій розвитку галузі коноплярства. Одним із варіантів комплексного рішення було запропоновано створення агротуристичного кластеру «Слобожанське коноплярство», згідно Стратегії регіонального

р

о

з

в

агротуристичного кластеру «Слобожанське коноплярство», згідно Стратегії регіонального розвитку Сумської області на період до 2027 року. Але оцінка даного проекту набула б завершеного вигляду з урахуванням рекомендацій міжнародних організацій (п.3.1).

4. У п.3.3 дисертаційної роботи бажано було побудувати багатofакторні моделі за насінневою та зеленцевою технологіями з метою порівняння отриманих результатів.

В той же час, зазначені зауваження носять лише рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

9. Загальний висновок

Дисертаційна робота Коренівської Людмили Вікторівни на тему «Стратегічне управління ефективністю виробництва та реалізації продукції коноплярства», яка подана до захисту у спеціалізовану вчену раду на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 07 Управління та адміністрування за спеціальністю 073 «Менеджмент» за своїми актуальністю, науково-теоретичним рівнем, основними результатами обґрунтованості, основними положеннями і результатами, опублікованими у фахових виданнях, новизна постановки та практичним значення отриманих результатів відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» та Постанові Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 341 від 21.03.2022 р.

Офіційний опонент:

професор кафедри економіки
Університету Григорія Сковороди в Переяславі,
д.е.н., професор

Л. МАРМУЛЬ
Підпис: **Мариса МАРМУЛЬ**
Засвідчую:
Нач. ВБ *Таня Ананасенко*